

אשכולות

העלון השבועי של תלמידי ישיבת כרם ביבנה

פרשת וישלח

גליון 441 | י"ד בכסלו תשע"ח
(שנה שתיים-עשרה)

כניסת שבת 16:14
צאת שבת 17:16
סוק"ש מג"א 08:15

לפי סופר

לכונן-ציון סופר
לרגל נישואיו

תלמידי הישיבות התיכונות

ברוכים הבאים
לעולמה של תורה!

קוד באתר: 7699

העלון יוצא לאור ע"י

ישיבת כרם ביבנה

www.KBY.org.il

לתגובות ולהארות:

eshckolot@gmail.com

מערכת אשכולות

איתיאל סופר

יעקב אביעד דואני

צֹאֵר שֶׁל שֵׁשׁ

ראש הישיבה, הרב אהרן פרידמן שליט"א

פגישתם של יעקב ועשו לאחר שנים רבות בהן לא התראו זה עם זה, מתוארת בתורה כפגישה חיובית ובמרכזה פָּרַץ לא מוסבר של אהבה וחיבור השוטף את עשו: "וַיִּצְרַח יַעֲקֹב וַיִּחַקְקֵהוּ וַיִּפְלַע עַל צֹאֲרוֹ וַיִּשְׁקֵהוּ וַיִּבְכּוּ". על פי המסורה על המילה 'וישקהו' ישנן נקודות, הבאות לסמן כי אין להבין נשיקה זו כפשטה. ובמדרש תנחומא לפרשתנו למדנו: "ביקש עשו לנשכו ונעשה צוארו של שיש. לכך נקוד וישקהו, שלא היתה נשיקה של אמת". דברי המדרש מפליאים. על פי פשטם התרחש כאן נס של הפיכת צואר לאבן שיש, דבר שאין לו אף רמז קלוש בלשונם של הפסוקים.

רבי אברהם אבן עזרא בפירושו לתורה, לא חשך את שבטו מאלו המבינים את המדרש הזה כפשטו [עיין בתרגום ירושלמי ותרגום המיוחס ליונתן לפסוקנו, וצ"ע]: "הדרש על נקודות וישקהו טוב הוא לעתיקי משדים [ילדים צעירים], כי על דרך הפשט לא חשב עשו לעשות רע לאחיו". ועדיין לא ביאר ראב"ע את פשרן של הנקודות ודברי רבותינו במדרשם אמת הם אלא שיש לבארם בדרך של חכמה משל ומליצה ואז יהיו טובים גם לחכמים גם לנבונים.

נפנה אפוא אל הפרשה עצמה וננסה לבארה על דרך הפשט. השאלה העולה מאליה בלימוד פרשת המפגש בין יעקב לעשו היא: הכיצד עשו שעד לא מכבר זמם לרצוח את אחיו, הפך באחת לאח אוהב המחבק ומנשק את אחיו השנוא?

לכאורה ניתן לבאר את שינוי היחס בשלוש דרכים: א. ייתכן, כי הזמן הרב שחלף בצירוף הצלחתו הכלכלית של עשו הקהו את עוקץ השנאה ואפשרו לאחוה הטבעית לצאת ממחבואה. ב. אפשר, כי המתנות הרבות רככו את לבו הקשוח של עשו, והן שגרמו לאותו פרץ של אהבה ה'תלויה בדבר'. ג. השנאה במקומה עומדת ולנשיקה היה תפקיד אחר לחלוטין.

בשונה מראב"ע, נדמה כי דרך ג' היא הדרך המועדפת. שנאתו של עשו לא תמה, שהרי רבקה הבטיחה ליעקב להודיעו בשעה שחמת אחיו תשוב ממנו והודעה שכזו לא הגיעה מעולם לחרן. גם ארבע מאות האיש ההולכים עם עשו לא באו רק כדי לחזות בנשיקות וחיבוקים.

אפשר, כי עשו ביקש מלכתחילה להרוג את יעקב, אלא שבמהלך הדרך הבין עשו, כי ליעקב מתלווה מחנה שלם שיש בו בנים ועבדים ובהם גם גיבורי חיל. עם כל כוחו וגבורתו חשש עשו כי התמודדות פנים עם פנים מול יעקב ומחנהו, עשויה לעלות לו במחיר לא פשוט, אולי אפילו בחייו שלו.

פנה אפוא עשו לדרך המרמה וביקש לנסות ולרכוש את אמונו של יעקב. בתחילה הוא מחבק את יעקב ומנשק אותו. לאחר מכן הוא מציע להחזיר את מתנות הפיוס, כשהוא טוען שאין בהן כל צורך. עד שלבסוף הוא מציע ללוות את יעקב ובני ביתו ובכך להגן עליהם מפני כנופיות של שודדי דרכים. אפשר, כי עשו תכנן לנצל רגע של תמימות ושל אמון בהמשך הדרך, אולי בשעת לילה מאוחרת ולהתנפל על יעקב ובני ביתו ולהכותם נפש. יעקב אבינו מסרב לקבל כל עזרה או סיוע מעשו וחבר מרעיו, ומזימתו של עשו נכשלה.

משכך ארע, יכול היה יעקב להמשיך בדרכו לבית אל ולבנות שם בית לה' כפי שנדר טרם צאתו לחרן. רק לאחר שיגשים את יעוד חייו יוכל יעקב לשוב ולהתמודד עם עשו, להכניעו ולקיים בכך את ברכתו של יצחק 'הוה גביר לאחריך וישתחוו לך בני אמך'. לעשו הרשע אין אפוא מקום ליד מזבחו של הקב"ה, סביבו יכולים להתכנס רק נקיי-כפיים וברי-לבב.

מן המקראות לא ברור אם יעקב הבין בחכמתו כי עשו מנסה לרמותו, או שמא יעקב סירב לבקשה בשל חוסר רצונו לשתף את עשו בבנין בית ה' שבבית אל. אולם נראה כי רבותינו במדרשם תלו את הצלתו של יעקב משניו של עשו בבנין הבית לשם ה'. מסתבר, כי הצואר שהפך לשיש רומז לבנין המקדש וכפי שנמצא בדבריו של דוד המלך בספר דברי הימים (דה"א כט):

וַיֹּאמֶר דָּוִד הַמֶּלֶךְ לְכָל הַקְּהָל שְׁלֹמֹה בְּנֵי אֶחָד בָּתָּר בּוֹ אֱלֹהִים נַעַר וְנָדָו וְהַמְּלֵאכָה גְדוּלָה פִּי לֹא לְאֵדָם הַבִּינָה פִּי לֵה' אֱלֹקִים: וְכָל כַּחַץ הַכִּינּוּתִי לְבֵית אֱלֹקֵי הַזֶּהָב לְהָבִי לְהַקְּסֹף לְהַקְּסֹף וְהַנְּחָשֶׁת לְהַנְּחָשֶׁת הַבְּרָזֶל לְבְרָזֶל וְהַעֲצִים לְעֲצִים אֲבָנֵי שֹהַם וּמְלוֹאִים אֲבָנֵי פִזָּה וְרִקְמָה וְכָל אֲבָן וְקָרָה וְאֲבָנֵי שֵׁשׁ לְרֹב:

ובמקומות רבים במדרשי חז"ל התפרש כי ה'צואר' רומז לבית המקדש. כך הדברים מופיעים בשיר השירים רבה:

"כמגדל דויד צוארך" - זה בית מקדש. ולמה מדמהו בצואר? שכל ימים שהיה בית המקדש בנוי וקיים היו צוארן של ישראל פשוט בין אומות העולם, וכיון שחרב בית המקדש כביכול נכפף צוארן של ישראל. הה"ד (ויקרא כ"ו) "ושברתי את גאון עזכם", זה בית המקדש. ד"א מה צואר זה נתון בגבהו של אדם כך בית המקדש נתון בגבהו של עולם, ומה צואר זה רוב תכשיטין תלויין בו. כך כהונה מבית המקדש, לוויה מבית המקדש, ומה צואר זה אם ניטל אין לאדם חיים, כך משחרב בית המקדש אין חיים לשונאי ישראל.

לסיכום ניתן לומר, כי צוארו של יעקב שהוא המקדש והמזבח, אותם ביקש יעקב לבנות הגנו עליו מפני מזימותיו של אחיו - עשו הרשע.

בדרך דרש אפשר לבאר, כי עשו הרשע משול ביצרו של אדם המבקש להתגבר עליו בכל יום. לעיתים מנסה היצר להלחם ישירות ברצונותיו הטובים של האדם ופעמים הוא מסתיר את עצמו ומנסה להתחזות לאוהבו של האדם ולמבקש טובתו. הדרך היחידה להנצל מן הנפילה ברשתו, היא בהירותה של הדרך המובילה לבניינה של השראת שכינה בישראל. רק מעשים והכרעות הראויים להצטרף למסע של השראת שכינה ובנין המקדש יכולים להיות חלק מחייו של אדם.

ומכאן לבני הישיבות התיכונות השובתים עמנו היום בישיבה: אתם ניצבים היום בשעריה של הדרך והמסילה העשויים להוביל אתכם אל תוככי היכל ה', קחו עמכם את מה שראוי להיכנס לפני ולפנים, ואל נא תחששו, שינוי של היצר עתידות להשבר אל מול הצואר היצוק בשיש. השיש ממנו יִבְנֶה בית הבחירה.

ואם היינו בני עשו? אורי רוזנבלט

"היינו אנו ובנינו ובני בנינו משועבדים לפרעה במצרים" (מתוך הגדה של פסח). האם באמת יעלה על הדעת שהיינו עדיין עם של עבדים? האם יכול להיות שלמרות שחלפו להן למעלה מ-3,000 שנים עדיין היו במצרים?

במצאות של ימינו, כשיש לנו מדינה לתפארת וצבא חזק קשה לנו לדמיין את הדבר כאילו עודנו עבדים במצרים. אולם בהגדה, בא המחבר להדגיש לנו כי אם לא היה הקב"ה מתערב בסיפור - אזי לא הייתה משתנה המציאות! ואילו לא עשה זאת אז, עד ימינו לא היינו כלל מבינים את הצורך בשינוי המצב הקיים, ולא היינו נוקפים ולו אצבע בכדי לשנות את זה!

ננסה להשליך את הנקודה הזו גם על רצף הפרשות האחרונות וסיפורם המורכב של האחים יעקב ועשו.

אילולא היה רבש"ע מתערב בנעשה במציאות - היינו ככל הנראה הופכים להיות "עם בני עשו"!

הכיצד? שלוש פעמים מובא במדרש, בתורה ובחז"ל את התערבותו של הקב"ה לטובת יעקב.¹ הראשונה והשנייה מהן - ע"י שליחה, רבקה אמו. והשלישית ע"י השי"ת בכבודו ובעצמו, וע"י מלאך ה':

רבקה שומעת את דברי יצחק כי רוצה לברך את עשו, והולכת 'לסדר' את העניין כך שיעקב יקבל את הברכות ולא עשו. בנקודה זו המדרש (תנחומא תולדות, יא) מגלה לנו כי עשו הלך לצוד, אך השטן התערב במעשיו וכל אימת שתפס איזה צבי והיה קושרו - היה הוא משחררו ומבריוו מפניו. כך שיוצא לפי החשבון שבזכות התערבותו של השטן - היה ליעקב שהות מספקת ביום ע"מ להספיק להכין גם הוא מטעמים לאביו ולהתלבט בבגדיו של עשו אחיו וב"תוספות הטיעור" על ידיו וצווארו. וכך יצא שהקדים את עשו במשך זמן מספק שנתן לו שהות לזכות בברכותיו של יצחק.²

לאחר מכן, תגובתו של עשו למעשה זה: "ויאמר עשו בלבו יקרבו ימי אבל אבי ואהרגה את יעקב אחי" (כו, מא), ושוב רבקה מתערבת לטובתו של יעקב - "ועתה בני שמע בקולי וקום ברח לך" וגו' (שם, מג), גם כאן כותבת התורה שממקום כלשהו נודע לרבקה על תוכניותיו של עשו להרוג את יעקב, "ויגד לרבקה את דברי עשו בנה" (שם, מב). אולם כאן נכנס הקושי: אם עשו אומר את הדברים בליבו - היכן רבקה שומעת אותם ומהיכן הוגד לה? ולא דומה הדבר לסיפור הקודם שהבאנו על 'גניבת הברכות', מאחר ושם כותבת התורה במפורש "ורבקה שומעת בדבר יצחק אל עשו בנו" (שם, ה). אם כן, צריכים אנו לדברי המדרש שאומר כי את דברי עשו בנה קיבלה רבקה בנבואה. כלומר - שוב מתערב הקב"ה בעניין ומגלה את תוכניותיו של עשו לרבקה בכדי להציל, שוב,

¹ לא אתייחס פה לעניין ההשגחה הפרטית' כך שהקב"ה "סידר" את העניינים במציאות שיקרו כך, אלא רק את המקרים שבהם ניכרת התערבות ממשית במציאות בכדי לשנותה לטובתו של יעקב.
² יש הרבה מדרשים בנקודה זו כיצד מתקיים "ויהי אף יצוא יצא", ועיין בבראשית רבה כאן.

את יעקב.³ בהמשך ישיר לכך, רש"י כותב לנו כי ביציאתו של יעקב מבאר שבע הדרך קפצה לפניו והגיע מיד לחרן (לא נכנס לקפיצתו וחזרתו לאחור) כך שאפילו אם עשו היה רודף אחרי יעקב באותו הפרק - רבש"ע התערב לטובת יעקב וגרם לכך שדרכו תהיה מהירה יותר בכדי שיוכל לברוח מהר יותר מעשו אחיו ולא יוכל לעשות בו את זממו ולהורגו.⁴

הפעם השלישית מגיעה לאחר מכן, במפגש המחודש של שני האחים - המדרש מרחיב לנו את הידע מלבד מה שכתוב בפסוקים עצמם על הכנתו של יעקב למפגש הזה (רש"י הראשון על ההכנה לתפילה, דורון ומלחמה) על כך שכאשר עשו ניגש ונושק ליעקב שוב מתערב הקב"ה, הופך את צווארו של יעקב לאבן ושובר את שיניו של עשו (בר"ר עה, ט). זאת מלבד התערבותו של מלאכו של עשו במלחמתו עם יעקב (רש"י לב, כה) זמן קצר לפני המפגש בין יעקב ועשו, שפוגע ממש פיזית ביעקב עד כדי צליעה על ירכו עד יומו האחרון (!) ואף על פי כן מצליח יעקב להתגבר על כך ואף קורא את שם המקום על שום מפגשו עם המלאך - 'פניאל' (לב, לא).

עתה ננסה לראות את הסיפור ללא התערבותו של הקב"ה:

עשו נשאר הבכור כי יעקב לא קונה ממנו את בכורתו. משמע, עשו מקבל את הברכות מיצחק אביו,⁵ הוא מתחנך עם לאה (ע"פ בר"ר ע, טז) וזוכה שיוצאים ממנו לפחות חלק משבטי העם - וכאן נכנס העניין שגם לא נוכל לקרוא להם עם ישראל כי בכלל עניינו של יעקב עם שרו של עשו שהזכרנו קודם לא בא לידי מציאות!

ע"פ רוב, קשה לתפוס מציאות של 'מה היה אם...' ואילו שינויים יכלו לקרות בעקבות זה, אבל אפילו אם נניח בצד רק אחת מההתערבויות של הקב"ה לטובתו של יעקב, אזי עשו היה הורגו לפחות באחת מתוך שתי הפעמים שניסה באמת לעשות זאת, ואפילו אם זה היה רק לבסוף לאחר שכבר נולדו אחד-עשר מן השבטים זו פגיעה גדולה בהמשך התפתחותו של עם ישראל כולו ושל הבנים - השבטים - הצעירים יותר שטרם ספגו מתורת אביהם.

ע"פ שיטתנו, עניין זה ממשיך ומתקיים גם לאחר מכן בשאר תלואותיו של יעקב בהמשך מסעותיו בארץ כנען (סיפור שכם ודינה, מכירת יוסף, ירידה למצרים) כך שאם נחפש היטב נוכל למצוא ברבים מהעניינים את התערבותו של הקב"ה במציאות וניהוג העולם כולו ע"פ מידותיו יתברך בחסד וברחמים. וה' יפתח לבנו בתורתו ועינינו במציאות.

³ עד כאן מתוך פר' תולדות, ומכאן נעבור לפר' ויצא.

⁴ ישנו מדרש נוסף המתאר את תפיסתו של יעקב בידי בנו של עשו - אליפז. אולם אף אם נביא זאת עדיין משמע שאילו היה עשו עצמו זה שתופס את יעקב ייתכן כי לא היה חס עליו כמעשהו של אליפז ומיד הורגו, ואילו אליפז "הסתפק" בלקיחת רכושו של יעקב וחשיבותו כמת ע"י זה.

⁵ כי אין כלל עילה ליעקב לקחת אותן אם הוא לא הבכור.

בתחבולות תעשה לך מלחמה דניאל פיטרו וניב ליבוביץ (ב')

רש"י בתחילת הפרשה (לב, ט) מביא את דברי חז"ל שיעקב התכוון לפגישה עם עשו בשלוש דרכים - מתנה, תפילה ומלחמה. לכאורה, אף אחת מההכנות האלה לא נראית יותר מדי יעילה.

נתחיל בסקירת המתנה. יעקב אומר לעבדיו הנושאים את ה"מתנה" לעשו:

פֶּה תֹאמְרוּן לְאֲדֹנָי לְעֵשׂוֹ: כֹּה אָמַר עֲבָדְךָ יַעֲקֹב עִם לְבֹן גֵּרְתִי, וְאַחַר עַד עָמְתָה. וַיְהִי לִי שׂוֹר וְחִמּוֹר צָאן, וְעַבְדִּי וְשִׁפְחָהּ. וְאֶשְׁלָחָהּ לְהַגִּיד לְאֲדֹנָי לְמַצָּא חֵן בְּעֵינָיִךָ (לב, ה-ו)

בפסוקים אלו אנחנו פוגשים את יעקב אבינו בלבוש חדש. עד עכשיו היינו רגילים ליעקב חזק ואיתן העומד על שלו מול לבן ומשיג את רוב עושרו. ובצדק. אבל עכשיו, לפני הפגישה עם עשו, אנחנו רואים את יעקב אבינו משדר חולשה לכאורה.

בפניה זו של יעקב אפשר לראות בבירור את ההכנה שלו כלפי עשו על ידי השימוש החוזר בתארים של "עבד" ו"אדון". בנוסף, הבקשה למצוא חן בעיני עשו נראית תמוהה למדי; מדוע ירצה למצוא חן בעיני אחיו? בהמשך הפרשה גדל האבסורד לנוכח התשלום הגבוה שמשלם יעקב לעשו.

נמשיך בהכנות ל"מלחמה" של יעקב:

וַיִּחַץ אֶת הָעֶם אֲשֶׁר אִתּוֹ וְאֶת הַצֹּאן וְאֶת הַבָּקָר וְהַגְּמָלִים לְשָׁנֵי מַחֲנוֹת. וַיֹּאמֶר: אִם יָבֹא עֵשׂוֹ אֶל הַמַּחֲנֶה הָאֶחָד וְהִקְהָהוּ, וַיְהִי הַמַּחֲנֶה הַנֶּשְׂאָר לְפִלְטָה (לב, ה-ט)

לכאורה, אין כאן שום הכנה למלחמה. להפך, כך נראית הכנה לנסיגה. אנחנו עדים לאסטרטגיה של מגננה. במקום לעמוד בנחישות מול עשו ולהילחם מולו מתוך ביטחון מלא בה' (כמו שהוא עשה עם לבן) נראה שהוא בוחר לברוח מעימות.

בקיצור, יעקב מצטייר לכאורה כמי שמוכן לעשות הכל רק שעשו יניח לנפשו. ואיה גבורותיו?

אולי ניתן לומר, שיעקב אבינו לוקח לו כשיטה את אסטרטגיית ההגנה.

לפיכך כצעד ראשון, יעקב באופן אינסטינקטיבי מגן על משפחתו בכך שהוא מחלק אותם לשתי קבוצות. על ידי צמצום גודל המחנה, יעקב מגדיל את האפשרות שלפחות חלק מהם ינצל. בנוסף לכך הוא יוצר רושם, שאין כוונתו לתקוף אלא לכל היותר לנסיגה.

הדבר השני שיעקב מבין הוא שבקרב פנים אל פנים - אין לו סיכוי. בעוד שיעקב רועה צאן, עשו הוא לוחם וצייד. אין ספק שיעקב המלווה במשפחה וילדים יפסיד באופן מוחץ בקרב מול עשו העומד בראש מחנה צבא.

יעקב אבינו אמנם "איש תם יושב אוהלים", אך אינו תמים בכלל. ברוב חכמתו הוא סומך על תאוות הבצע והכבוד של עשו ובאמצעות חולשות אלו, הוא מוליך את עשו למלכודת דבש. ההתרפסות לכאורה שראינו בתחילת הפרשה אינה

זאת טיפשות גמורה ללכת ראש בקיר עד שהקיר ייפול, רוב הסיכויים שהראש יישבר קודם. לכן צריך ללמוד מתורת הלחימה של יעקב גם לחיינו אנו.

במלחמה עם היצר, כדאי לנו לנסות לשנות את כללי המשחק לטובתנו, ולגרום ליצר לשחק במשחק שהוא לא מכיר. כשהיצר תוקף אותנו, במקום לנסות ללכת איתו "ראש בראש", עדיף לנו להתחמק ולעשות את עצמנו "כאילו" אנחנו מסכימים איתו, אך בעצם להשתהות ולעכב אותו כדי שננצח. "עוד חמש דקות נצא מהסדר...", "כאן מדברים לשון הרע יום כן, יום לא. היום לא...", וכו'.

מי יתן שנצא את היצר ונלך בדרך הישר והטוב.

כניעה אמתית או התחנפות לאויב, היא בעצם הרדמת האויב על משמרתו. עשו המסוחר מכל הממון והרעפות השבח, שוכח את מטרתו הראשונית. במקום להילחם הוא מחבק ונופל על צווארו של יעקב.

אנחנו רואים שלפעמים הדרך לנצח היא להוציא את האויב מאזור הנוחות שלו ולגרום לו בכוח להיכנס לשטחים לא ידועים. יעקב שינה כאן את כללי המשחק. במקום קרב כוחות, הוא הפך את זה לקרב מוחות. ובכך ניצח בקרב "בלי שנורה כדור אחד".

אמר יהודי חכם פעם, שההגדרה של 'טיפשות' היא חזרה על אותו מעשה וציפייה לתוצאות שונות. אנחנו מנסים שוב ושוב באותה דרך לנצח. לכאורה

עניינם של פשט ודרש וחטאו של ראובן דבר שריד (ב')

כתוב בפרשתנו: "וילך ראובן וישכב את בלהה פילגש אביו". ושנינו בגמרא (שבת נה ע"ב): "כל האומר ראובן חטא אינו אלא טועה". הדעה הראשונה בגמרא, שאומרת כי ראובן לא חטא היא דעת ר' שמואל בר נחמני שמביא הוכחה מהפסוק: "ויהיו בני יעקב שנים עשר", וממשיך: "מלמד שכולן שקולים כאחת" - כלומר גם מי שחטא וגם מי שלא, ולכן מסתבר שהוא לא חטא.¹ וממשיך ר' שמואל בר נחמני: "אלא מה אני מקיים 'וישכב את בלהה'? מלמד שבלבל מצעו של אביו, ומעלה עליו הכתוב כאילו שכב עמה".

הרב קוק זצ"ל מסביר ב'עין איה' (שבת ב, פסקה מד) על אתר, את הכרח הגמרא להסביר כי ראובן לא חטא ואת עניין הפשט והדרש אצלנו ובכלל. מכיוון שהתורה היא לא ספר היסטוריה, חייבת להיות משמעות אחרת מאשר הפשט במעשה ראובן, כמו חינוך או מוסר. ופעמים אם נתאר על פי הפשט לבדו לא נוכל להבין את המסר, ולכן כאשר הדבר צריך להיות יותר מודגש, צריך לתת סיפור יותר חזק, ולכן כתוב שראובן שכב עם בלהה, כי זהו מעשה שנותן רושם:

הרשימות הקדושות שכל המאורעות שע"פ החכמה הא-להית העליונה צריכות הנה להיכתב בתורה, איך הן ראויים לעשות עלינו, שקול הכל בפלס וקו משפט א-להי. וכאשר אותו המובן של הסיפור, היסוד הפנימי שבו שהוא צריך לרשום בנפש, אם יתואר כפי פשוטו, לא נוכל מרחוק לפעמים להבין את עיקר ערכו, אז נִשְׁקַל בשקל הקודש ע"פ אל דעות באיזה לבוש יתלבש הסיפור, באופן שכאשר יגיע אלינו, יהיה ערכו ממש אותו הערך הראוי שיעשה רישומו עלינו.

ממשיך הרב ומסביר, למה צריכה הגמרא לבאר את משמעות הפסוק. במשך כמה מאות שנים מאז שנכתבה התורה היתה הבנה נכונה של הפסוק באופן שמעביר את המסר בצורה נכונה, אבל כאשר יתגלה שהרושם של מעטפת העניין (מה שכתוב בפשט) אינו פועל כמו שצריך, תבוא התורה שבע"פ ותבאר הדברים על פי מובנם הנכון, ותוביל אותנו להבנת המסר שמאחורי.

ומבאר הרב שצריך את שני המובנים, הפשט והדרש, כי כל אחד פועל על חלק אחר בנפש. האדם מתחבר לפשט מצד ההרגל המהגורים ופשטות הדבר שמחוברים לאדם, ולדרש מצד החידוש והמחקר. וכאשר הם באים יחד, המסר משפיע על האדם בצורה הנכונה.

ממשיך הרב ומבאר, שפעולותיהם של האבות משפיעות מאוד על עם ישראל לדורות. ולכן, מה שקרה בביתו של יעקב (ששמו 'ישראל' נקרא עלינו עד יום זה) משפיע עלינו גם בזמן הזה, ואם היה איזה משהו פגום בביתו של יעקב, זה פוגם גם בנו בצורה גדולה.

ובעצם, פגיעת ראובן במשטר השלם של יעקב בביתו (בלבול היצועים) משפיעה עלינו עד היום הזה, ופוגע בחוזק הקדושה שלנו היום, בבחינת "וישכב ראובן את בלהה".

פעולת האבות, הגדולה מאד על ישראל, היא כוללת ג"כ שכל פרטי סדרי חייהם פעלו את פעולתם על האומה בהוה ובעתיד, וק"ו בעבר. הרוח השורר בבית יעקב, שעל שמו נקראנו כולנו, הוא מתהלך גם עתה בקרבנו, וכל האור שבתוכו הוא

¹ כתוב מיד לאחר מקרה זה, בכדי להוציא מידי הטועים.

מאיר בלבבנו עדי עד. ואם עבר על הבית איוה רושם ערפלי, הנהו עושה גם עלינו את רישומו, ואנו סובלים ומתעוררים להאירו, כיד ד' הנטויה על עמו ונחלתו. רוחו הגדול והתמים של אבן ישראל, יעקב אבינו, כפי אותה המדה אשר מלא את הבית, אנו מלאים גם אנו מהודו, ואם איוה רוח עבר, וע"י איוה סכסוך פנימי נתכווץ מעט אורו של ישראל מהופיע בכל עזו בבית פנימה, הנה ליקוי אור זה מגיע לנו ממרחקים בתור פגימה גדולה ורבתי ערך. ע"כ, במחוגה א-להית נשערה אותה ההשתנות של הופעת כחו של יעקב אבינו במלא עזו במשטר הבית ע"י הפגעתו של ראובן, ע"פ פעולתה בחלישות החיל של קדושת אמת המגיע לנו מזה, דוקא כאילו שכב עם בלהה.

כלומר, ישנם שני מובנים: בשביל להבין עד כמה הפגם בבית יעקב היה חמור צריך להיות כתוב: "וישכב ראובן", אבל כאשר באים ללמוד על אישיותו של ראובן, כתוב: "מעלה עליו הכתוב כאילו שכב", ולא באמת חטא בזה. כלומר שישנם שני בחינות, תורה שבכתב (פשט) ותורה שבע"פ (דרש), ושניהם נצרכים.²

אמנם בחפיצנו לתאר את **ערכו** של ראובן ע"פ זאת המדה, עלינו לשוב לאחור ע"פ אור הדרש שבתורה שבע"פ, שהשאירה לנו תורה ברישומיה הנאמנים, עד שכל האומר ראובן חטא אינו אלא טועה, ודוקא ע"י עומק הדרש אנו באים להמטרה של הצגת העניין במעטפה זאת למען התוכן הפנימי הנוגע לנו, שמעלה עליו הכתוב כאילו כך היה.

ונושא קטן נוסף הקשור לענייננו: המשנה במסכת מגילה כותבת "מעשה ראובן נקרא ולא מתרגם", כלומר, לא רוצים לפרש לציבור את גנותו של ראובן.³ וזה בעצם קשה על מה שראינו בגמרא בשבת ש"כל האומר ראובן חטא אינו אלא טועה", שלפי מה שראינו, צריך להסביר את המסר, ואם כן למה לא לפרש גנותו? ועוד קשה, מתרגום אונקלוס שכותב: "אזל ראובן ושכב ית בלהה", ורואים שגם הוא סבר שראובן חטא וגם פירש גנותו.

ישנה מחלוקת תנאים מיד לאחר דעתו של ר' שמואל בר נחמני בגמרא:

כתנאי, "פחו כמים אל תותר" - ר' אליעזר אומר פתה חבתה ולתה, ר' יהושע אומר פסתה על דת חטאת זנית, ר"ג אומר פיללתה חלתה זרחה תפלתך. אמר ר"ג: עדיין צריכין אנו למודעי - ר' אלעזר המודעי אומר הפוך את התיבה ודורשה: זעזעתה הרתעתה פרחת חטא ממך.

והוא שם רש"י: "לר' אליעזר ור' יהושע **חטא**, ולרבן גמליאל ולמודעי ביקש לחטוא ולא **חטא**". ואם כן אפשר שהמשנה במגילה סוברת כדעת ר' אליעזר ור' יהושע שחטא, ולכן כתוב לא לפרש ולא לתרגם, בכדי שלא להודיע גנותו.

וכנראה אונקלוס סובר גם כן כדעה הראשונה בברייתא, והסיבה שמותר לו לתרגם למרות דברי המשנה היא שכנראה דברי המשנה מדוברים על תרגום בציבור ולא ביחיד, ואכן כשקוראים בתורה בציבור אין מתרגמים את מעשה ראובן (וכך נוהגים כיום התימנים).

² לתוספת עיון בחטאו של ראובן, אפשר לעיין ב'עין איה' שבת ב', פסקאות מה-מו, שמסביר את חטאו על פי דעתו של ר' שמעון בן אלעזר.

³ ע"פ רש"י. הר"ן מבאר שזה בשביל כבודו של יעקב.

רב פנינים מפניני ה'קלי יקר'

יש לשאול על פירושו, הרי רש"י כתב לפני כן שזהו שרו של עשו, אם כן מה לו לשרו של עשו עם שירה לה'?

ה"כלי יקר" מפרש בדרך יקרה אחרת את עניין עלות השחר וכותב:

כי עלה השחר הרב אמיתי משעלי

"ויותר יעקב לבדו ויאבק איש עמו... ויאמר שלחני כי עלה השחר..." - מדוע המלאך מוכרח ללכת בעלות השחר?

רש"י פירש: "**כי עלה השחר** - וצריך אני לומר שירה ביום". אם יאחר למסדר השירה, יישרף מיד...

אחר שהסכימו רוב המפרשים שמלאך זה הוא סמאל" שרו של עשו... כי כל חפצו וישעו **לסמא** עיני האדם ולהכותו בעירון ולעשותו סומא מעין השכלי, עד אשר לא יוכל הרואה לראות במראות האמת לבוא ולראות פני ה'... וזהו סמאל" מלה מורכבת... רצה לסמא עין שכלו כאבק זה (ויאבק' לשון אבק) העולה ומסמא עיני האדם... כדי להביאו לידי הכחשת א-לוה ממעל, וזה שאמרו חז"ל (חולין צא ע"א) שהיה האבק עולה עד כסא הכבוד כי המאבק נוגע בעצמות אמונת הבורא יתברך.

ומה שאמרו שהיה נוגע בכסא הכבוד, למדו זה ממה שנאמר עד עלות השחר, משמע עד ולא עד בכלל, כי עלות השחר היה מעכב על ידו שלא היה יכול להביאו לידי הכחשת אלוה, **לפי שעל ידי עלות השחר הכיר באמת כי יש לעולם בורא ומנהיג**, כמו שפירש ב'עקידה' פרשת בראשית... שמתוך ידיעת מהלך הגלגל היומי דהיינו השמש, יוכל המשכיל להתבונן כי ה' הוא האלהים, וכן אברהם לא הכיר בוראו כי אם מתוך הליכות השמש והתחלת עלייתה כעלות השחר... וזמ"ש על המרגלית הטובה שהיתה תלויה בצוארו של אברהם, שהיה מפרסם לכל מציאות האל יתברך ובמותו תלה ידיעה זו בגלגל החמה...

לכן המלאך לא רוצה להשאיר בעלות השחר, כי אז המלחמה אבודה. אך גם לפירושו יש לשאול, הרי המלאך כבר הפסיד במלחמה גם בלילה, אם כן מה ירוויח מכך שיעזוב ביום?¹

נחזור למקור פירושו של רש"י מהגמ' בחולין (צא ע"ב): "אמר לו: גנב אתה, או קוביוסטוס אתה, שמתירא מן השחר? אמר לו: מלאך אני, ומיום שנבראתי לא הגיע זמני לומר שירה עד עכשיו".

¹ בפשטות יש לפרש כוונתו שלא הייתה עדיין הכנעה גמורה של המלאך ובעלות השחר כן תהיה. אך שבעים פנים לתורה.

מהי השירה, ומדוע בדיוק עכשיו הגיע זמנה לכך אחרי שעברו יותר מאלפיים שנה מבריאת העולם...?²

בספר 'עבודת ישראל' (פ' וישלח) עונה, דאיתא בזה"ק משל לבן המלך, שאביו המלך רצה לבחון אותו אם הוא נאמן למלכותו, ושלה בסתר אחד ממשרתיו שיפתנו לעשות עבירה. ואם בן המלך **אינו משתכנע, ולא אובה לשמוע בקולו, אז ישמח המשרת שעמד במשימתו**, וזהו שירותו למלך.

כמו כן, כאן שהתאבק יעקב עם המלאך, שזה היה מאבק ברוחניות בכל עניני ספיקות וחקירות, ויכול לו, שניצח את המלאך, ועד עכשיו³ לא היה אדם שכבש אותו לגמרי. **ובזה הצליח שרו של עשו לעשות את אשר הוטל עליו, ש"לא" ישמעו בקולו**, ולכן דייקא אז הגיע זמנו לומר שירה כאומר ברוך ה' שפעלתי פעולתי. עכ"ד.

כלומר, רק יעקב הביא את שרו של עשו לשלמות שלו וזוהי שירתו הגדולה לה', (שיר הוא גם עיגול = שלמות). ואם כך יש להסביר לפי זה גם את הכלי יקר, שבאמת גם הוא מודה לרש"י ולגמ' שהמלאך שייך לשירה, אלא שהשירה עצמה היא על זה שהוא מנוצח בין ביום ובין בלילה ע"י האדם השלם, יעקב, ולכן כשמגיע השחר ונוצר החיבור של הלילה עם היום והוא מנוצח בשני חלקי היום, בלילה ע"י אמונה גדולה של יעקב וביום ע"י שמכיר יעקב בצורה גלויה וברורה את מציאות ה' ואין למלאך שוב סיכוי לפגוע בו, או אז הגיע באמת לשלמות הסופית שלו.

² שמעתי את הרעיון מת"ח מאשדוד, ומצאתיו בספר דף על הדף לחולין.
³ אדם וחוה בעץ הדעת, דור הפלגה, דור המבול, וכו'.

השירה הזאת

וְיֹאמְרוּ יַעֲקֹב אֶל-לְהִי אֲבִי אַבְרָהָם וְאֶל-לְהִי אֲבִי יִצְחָק ה' הָאֵמֵר אֵלַי שׁוּב לְאַרְצְךָ וְלְמִוְלַדְתְּךָ וְאֵיטִיבָה עִמָּךְ: קִטְנִיתִי מְכַל הַחֲסָדִים וּמְכַל הָאֱמֻנָה אֲשֶׁר עָשִׂיתָ אֵת עַבְדְּךָ כִּי בְמִקְלִי עָבַרְתִּי אֶת הַיַּרְדֵּן וְעַתָּה הֵייתִי לְשִׁנִּי מִחֲנוּת: הַצִּילֵנִי נָא מִיַּד אָחִי מִיַּד עֵשָׂו כִּי יָרָא אֲנִי אֹתוֹ פֶּן יָבֹא וְהִפְנִי אִם עַל בְּנִים: וְאֶתָּה אֲמַרְתָּ הֵיטֵב אֵיטִיב עִמָּךְ וְשָׁמַתִּי אֶת וְרַעַךְ כְּחוֹל הַיָּם אֲשֶׁר לֹא יִסָּפֵר מֵרֹב: (בראשית לב, י-יג.)

יזכיר לאחר מכן חסדי הא-ל, בהגדילו את זרעו זרע ישראל, אמנם בד בבד חושש הוא ושואל, שמא יגרום החטא וזרעו יתגאל.

מובן אם כן שרמז תוך תפילתו, שאף על פי שהתברך חששו אותו, שכבר עתה הוצרך לחלק אנשי ביתו, מחשש פן יבוא ויכה אותו.³

הוא אשר אמר יעקב בדברו, 'והכני עם על בנים' - דייק במאמרו, לאמר שחששו כלפי עצמו עיקרו, ורק את המחנה שעמו הזכירו.⁴

³ וכך מיישב מדוע חזר ואומר 'אתה אמרת היטב איטיב עמך' - לשלול את ההבנה שהברכה כבר התקיימה בו שהרי גדל זרעו וחילו כל כך, לכן שב ואמר 'אתה אמרת... ושמתני את זרעך כחול הים' - את התוספת הזו לא הזכיר קודם, לאמר, שדבר זה שזרעו יהיה כחול הים ודאי לא נתקיים בו, ומבקש מהבורא שיקיים את הבטחתו במלוואה, ולא ימנע החטא בעדו.

⁴ כיון שכל תפילה זו מקורה ושרשה הוא מחשש שמא יגרום החטא, חשש יעקב לא היה שכל זרעו יכלה ח"ו, שהרי גם אם הוא חטא מה חטאו בניו? לכן חשש שמא יבוא עשו ויכה אותו ויחד עמו יכה את כל בניו [ואולי לכן נקט אם ולא אמהות, כי כנראה שבחלוקת יעקב לשני מחנות יעקב הלך עם אחד מהם, ולכן חשש שאותה אם שאתו במחנה (מסתבר שרחל) תיזוק מחמתו].

כך יתבאר ג"כ מנין לו ליעקב ש'אם יבוא עשו אל המחנה האחת והכהו והיה המחנה הנשאר לפליטה', כיון שלא חשש על המחנה שלא נמצא אתו, אלא דוקא על מי שנמצא בקרבתו, שמא חטאו גם לו שיזוק ויזוק סובביו. צא ולמד על גדולתו של יעקב עד כמה מיעט והקטין עצמו עד שחשש כ"כ שיכהו אותו רשע, על אף צדקותו הרבה.

יעקב איש האמת יעב"ץ

שעה בה הבטתי בזה הבנין, אשאל מן החכמים הגדולים במנין, מדוע כפל יעקב האב בתניין, ההבטחה על הטוב באותו ענין?

נוסף עליה אשאל בשפה קלושה, לכאורה כוונתו בזה בתפילתו קשה: הלא רצונו לומר שמחנהו פשה, ומדוע 'שני מחנות' כתוב בפרשה?¹

השאלה השלישית והאחרונה, על זו הפרשה תמיהה נאמנה, 'אם על בנים' כתב שוכן מעונה, יתרה היא זו ומדוע נכתב הנה.

תמהו כבר חז"ל באלו הפסוקים², ויישבו שחשש יעקב מחטאים דקים, שנתמעטו זכויותיו ועתה כליו ריקים, לכן עמד בתפילה לפני האלקים.

מענה לאורם נלך ונציע תשובה, שעל כן פתח יעקב תפילתו החשובה, בהזכירו הבטחת א-ל דגול מרבבה, שיישיבהו לארצו ולביתו בטובה.

¹ פרשני המקרא מבארים את הפסוק על פי פשוטו, שיעקב בא להראות ולהשמיע את חסד ה' עליו; הוא יצא מארץ ישראל כאשר רק מקלו עמו ותו לא, והנה עתה גדל ופרץ במאד מאד עד שנהיה לשני מחנות גדולים. אמנם לכאורה אין מספיק בזה, כי א"כ היה לו לומר 'עתה הייתי למחנה גדול וכדו', ומדוע מוזכר דוקא את שני המחנות?
² ברכות ע"א.

רפסי בסאלתי

שאלות על הפרשה ר' דניאל בוחבוס

{מטרת המדור לעורר שאלות פשוטות בפשטי המקראות ובדברי חז"ל, כדי שהציבור יחשוב עליהן וימצא תשובה, חילוק או הבנה בפסוקים. מי שיש לו תשובה על שאלה או שאלות טובות, מוזמן להביא אותן בפני מרכז המדור ר' דניאל בוחבוס. תשובות נבחרות לשאלות שבעלון הקודם מצורפות בדף נפרד}

- בסוף הפרשה הקודמת עשו אומר "יקרבו ימי אבל אבי ואהרגה את יעקב אחי". וקשה, הרי בפרשתנו יצחק עדיין לא נפטר, וכבר עשו בא לקראת יעקב להורגו. וכן קשה על המדרש שמביא רש"י (כט, יא) שכבר שלח עשו את אליפז בנו להרוג את יעקב לפני עשרות שנים, בצאתו מן הארץ. (נדב בראל)
- "וא-להי אבי יצחק" (לב, י). וקשה, הרי לעיל (לא, מב) לא ייחד שם ה' על יצחק, שהרי הוא עדיין בחיים (קושייתו של רש"י). ושאלתי היא האם יש תירוץ נוספים חוץ מתירוץ של רש"י.
- "ואת אחד עשר ילדיו" (לב, כג). רש"י שואל "ודינה היכן היתה?" ומתרץ, שיעקב הטמין אותה בתיבה מפני עשו, ונענש על זה. וקשה: א. אם נשים לב נראה שזה היה לילה לפני המפגש עם עשו ואם כן יוצא שדינה היתה "תקועה" בתיבה לפחות יום או יותר, וקשה למה לא להכניסה לתיבה מיד כאשר יראו את עשו מרחוק? ב. מדוע נענש יעקב על שלא רצה שבתו תתחתן עם עשו, הרי עשו רשע מרושע?
- בשלושה מקומות שונים מפרש רש"י למה קרה לדינה מה שקרה לה עם שכס: לה, א - בגלל שיעקב לא שילם את נדרו בזמן. לב, כג - מפני שיעקב מנע את דינה מעשו. לד, א - בגלל שלא היתה יצאנית. א"כ מהי הסיבה?